

DEBRECENI EGYETEM

Bölcsészettudományi Kar

Egy osztály szlengjének vizsgálata

Készítette: Végh Gabriella
magyar szak,
levelező tagozat

2003

1. Bevezetés

Minden ember a születésével kezdődően egy adott nyelvhasználatot sajátít el, amit anyanyelveként használ. Életünk során azonban több nyelvi hatás is érhet bennünket, melyek kortárscsoporttól, foglalkozástól stb. függően más-más sajátosságokkal rendelkeznek. A társadalmi nyelvváltozatok a szociolektusok.

A nyelvváltozatok egyike a köznyelv. Ennek sajátos változata a szleng. Helyenként alsóbbrendű köznyelvként van feltüntetve, de bármiféle rangsorolást nehezíthet az a tény, hogy a szleng nemzeti nyelvünk szerves részét képezi, játékosága, ötletessége, változatossága sok esetben színesítheti, gazdagíthatja nyelvünket. Persze van a szlengnek egy köznyelvi beszédmódhoz, a normához való igazodás tekintetében szint alatti része is, amely a trágár kifejezések, durva szóhasználat miatt valóban erre a rangsorolásra adhat okot.

„A szleng nem egyetlen csoport tulajdona, kiváltsága, nyelvváltozata (...) hanem rétegekhez nem kötődő, a köznyelvi stílus variálására, élénkítésére lehetőséget adó kifejezőkészség, illetőleg nyelvhasználati mód. Alkalmat ad a nyelvhasználat egyénítésére, a beszélő személyiségének a kiemelésére.” (Kiss 2002:81)

A fenti meghatározásból következik, hogy a szleng főleg a mindennapi beszédben előforduló nyelvváltozat. Továbbá: ahogy nem egyetlen réteg nyelve, úgy nem egyetlen témában merül ki szókészlete, hanem minden foglalkozáshoz, tevékenységhez, az élet minden területéhez köthető szóincse. Mindezzel együtt a szleng talán az ifjúság nyelvéhez és a diáknyelvhez, mint a csoportnyelv egyik változatához fűződik leginkább. *„Az ifjúsági nyelvnek és a szlengnek a megnövekedett szerepe a legszorosabb összefüggésben van az ifjúság mai, a korábbinál jóval nagyobb önállóságával, társadalmi szerepével és elismertségével.”* (Kiss 2002:80) S ennek következménye, hogy e nyelvváltozat határai sem lehetnek állandóak, illetve, ahogy az egész nyelvre jellemző, szókészlete is változó. Ma már elterjedt, beépült néhány szleng kifejezés a köznyelvbe, viszont vannak alkalmi megnyilvánulásai is.

E dolgozat témája is kifejezetten egy ifjúsági nyelvet beszélő közösség szlengjének vizsgálata, ezért fontosnak tartottam a gyerekek, fiatalok véleményét

megkérdezni arról is, hogy miért használják az általuk közölt kifejezéseket, s egyáltalán éreznek-e valamilyen érzelmi többletet egyes szavak mögött, tisztában vannak-e bizonyos szavak használatbeli különbségeivel.

2. A vizsgálat

2.1. A vizsgálat körülményeiről

A dolgozat címében az szerepel: *egy osztály*. Ezért máris magyarázatra szorul az a tény, hogy a vizsgálatot egy 7. és egy 8. osztály közreműködésével végeztem el. Egy eltérő tantervű általános iskola diákjai körében osztottam ki a kérdőíveket, ahol – többek között – enyhe fokban sérült gyerekek tanulnak kis létszámú osztályokban. A 7. osztály tíz főt, a 8. osztály összesen nyolc főt számlál. A 18 tanuló korosztályi csoportja sem azonos, 13 és 17 év közötti gyerekek töltik ki a létszámot. A nemek aránya nagyjából azonos. Némi magyarázatra szorul még az enyhe fokban sérült kifejezés. A tanulók értelmi szintje IQ70 körüli, néhány esetben ettől magasabb, egy 17 éves fiútanulót illetően IQ104-es szintről van szó, ami normál hányadosnak felel meg. Ezért aztán felmerül a következő kérdés: Milyen feltételeknek nem tesz eleget, ami miatt a tanulásban akadályozott gyerekek oktatását, nevelését segítő intézményben végzi tanulmányait. A válasz egyúttal a vizsgálat következő háttérére is rávilágít. A tanulók nagy többsége olyan környezetben él iskolán kívül, amelyben a közösségi normák eltérnek a társadalomban elfogadottól, a szocializáció folyamata többszörösen nehezített a gyerekek számára. Az átlagos közösségek (család, baráti kör) egészen sajátos szokásrendjeikkel, a hiányos feltételrendszerrel nem tudják megteremteni számukra a minimálisan elvárható alapokat, hogy emocionális, mentális, erkölcsi fejlődésük a társadalmi normáknak, s egy egészséges életmódnak, életszemléletnek a kialakulásához megfeleljen. Ők azok a gyerekek, akiket a manapság oly elterjedt „hátrányos helyzetű” kategóriába szokás sorolni, illetve akiknek intézményen kívüli neveltetésük elégtelenségére a „szociálisan ingerszegény környezet” kifejezést használjuk.

A vizsgálatban részt vevő gyerekek közül hárman testvérek. A tanulók 50%-a cigány származású. Ez utóbbi tény a szleng szempontjából újabb kérdéseket vethet fel.

Vajon szleng-e a *kérő*, amit a cigányok saját közösségükben, saját anyanyelvük alapszókészletébe tartozóként használnak a 'ház' szó jelölésére. Köznyelvi megközelítésből szlengként él a köztudatban. A dolgozat azonban nem tesz különbséget etnikai hovatartozások között, mivel az iskolában a gyerekek hivatalosan a magyart használják anyanyelvként.

2.2. A vizsgálat technikai háttere

A vizsgálatban több témakört jelöltem meg. Belső és külső tulajdonságoktól kezdve az élet sok területéről kértem a tanulók által használt kifejezések közlését. A felmérés nem zárult le azzal, hogy bizonyos szavak változatait megadták, hanem további kérdésekre kellett válaszolniuk, amik szinte egyénekre szabottak voltak annak megfelelően, hogy milyen szleng kifejezést adott meg az egyes tanuló az általam leírt szó változataként. A kérdések azonban egyféle irányultságúak, azaz minden esetben rákérdeztem a szó, kifejezés érzelmi telítettségére illetve a használat módjára, körülményeire.

A felmérést megelőzte egy tanóra, melynek témája a nyelvváltozatok voltak, a szókészlet rétegeit különböző példákon szemlélték a gyerekek. Így tisztázódott bennük a szleng kifejezés is, amivel most találkoztak először. Ez azonban nem befolyásolta őket semmilyen irányban, az általuk megadott változatokat valóban használják, s nem direkt módon választották – esetleg kitalálták – pusztán a kérdőív kedvéért.

Az adatokat nem ábécérendben, hanem előfordulásuk gyakorisága szerint rendeztem el. Természetesen a gyerekek egy-egy kifejezésre nem pusztán egy változatot adtak meg, előfordult, hogy egy tanuló 3-4 variációt is közölt. Továbbá volt olyan tanuló, aki bizonyos szavakra semmilyen általa használt szlenget nem közölt. Ezt is igyekeztem feltűntetni.

- A témakörök:
- A) Belső tulajdonságok, külső tulajdonságok, magatartásformák
 - B) Szerelem, udvarlás
 - C) Család, barátok
 - D) Szórakozás, szenvedélyek
 - E) Háztartás, hétköznapi cselekvések
 - F) Foglalkozások

2.3. A vizsgálat adatai, eredményei

Témakör: A) Belső tulajdonságok, külső tulajdonságok, magatartásformák.

Mindennapi tapasztalataim alapján állítom, hogy a gyerekek nagyon nehezen találják meg egymás jellemzésének megfelelő módját, ami az önértékelésnél, mások értékelésénél mindig gondot okoz. Nem minden hátsó szándék nélkül a tiszteletadási formulák általuk használt változataira is kíváncsi voltam, így pl. köszönés, köszönetnyilvánítás, érdeklődő kérdések.

1. **szorgalmas:** *pedál, buzgómócsing, pancser, hülye, lali*

lusta (főleg a tanulásban): *tetű, hitvány, lajhár, lustibusti*

segítőképző: az esetek többségében köznyelvi kifejezésekkel találkoztam, mint: *kedves, jószívú, önzetlen*

egyéb eset: *jó fej*

árulkodó: *spicli, spion, köpőgép, besúgó, gennyeskedő*

okos: *koponya, nagy agy, ász, király, tudós*

buta: *agyilag zokni, gyógyos, gyenge eresztés, paraszt, agyatlan, gyagya, bolond, tökfej, szivacs, vízagyú*

szerény: *kuka, kisnyúl, tutyi-mutyi* – itt többen nem adtak meg semmilyen változatot.

nagyzoló: *arcoskodó, emberkedő, köcsög, hólyag, seggfej, teszi magát, veri magát, nagy arc*

erős: *vandammos*, – feltehetőleg van Damme akciószínész nevéből – *turbó, badis, izomgép, izomagy, spéci*

erőszakos, verekedős: *balhézó, brutálhős, emberkedő, szadista, vadbarom*

2. **ha valaki mindig kellemetlen helyzetbe kerül:** *beég, megszívja, cikis gyerek, totálkáros, idióta, bokszesztyű*

ha valaki más dolgába avatkozik: *beleüti az orrát, belepofáz, beleártja magát, bekavar, okoskodik*

ha valaki a másikat piszkálja: *szívózik, kötözik, kötösködik, buzerál, emberkedik, macerál, tré*

3. **tiszta:** *enni lehet róla*, - a többi kevés esetben a *szép, ragyogó* kifejezéseket adták meg a tanulók, de csak néhány válasz született, többnyire üresen hagyták a kérdőív ezen részét.

koszos: *pohos, retyós, leprás, pudvás, dzsuvás*

kövér: *disznó, pohos, dagi, lufi, daganat, hájmáj, zsírgombóc, zsirtömeg*

sovány: *gebe, deszka, nyúrgabab, cérnaszál, nádszál, csontkollekcó*

magas: *nyúrga, létra, égimeszelő*

alacsony: *dugó, törpe, döngölt nyakú*

4. **köszönés a barátodnak:** *Csöcsumicsá!, Szevaszám!,* - érezhető, hallható, tapasztalható hatása a valóságóknak a köszönés különböző formáit látva a legnyilvánvalóbb – *Csöves!, Szittyá!, Heló!, Szercsi!, Pusszancs!, Szeva!, Szega!, Csóváz!, Szi!, Háj!* – feltehetőleg az angol *Hi!* után

Mi újság?: *Mi zujs?, Mi az ábra?, Mit kódol az agyad?*

köszönetnyilvánítás a barátodnak: *Köszí!, Köszike!, Pusszancs érte!, Halle!*

tiltakozás, kérés megtagadása: *nem most jöttem le a falról, anyu nem engedi, nem én vagyok a felmosórongy, nehogy már a befőtt tegye el a nagyit*

ha barátodat fenyegeted (akár barátságosan is): *megfejellek, mint tükörponty a rakpartot, lerázlak, mint lázas gyerek a takarót,* – az utóbbi néhány hónapban „hódít” e két kifejezés különösen a fiúk körében, valószínű, hogy újabb változatok megjelenésével használatuk aránya csökkenni fog, esetleg eltűnik – *megszopatlak, beváglok a sűrűbe, ütlek agyon, áslak el*

Témakör: B) Szerelem, udvarlás.

Az eltérő korcsoportokra egységesen jellemző, hogy egymás udvarlási szokásait utánozva közelednek a nekik tetsző fiúhoz illetve lányhoz, valamint az is, hogy egymástól lesik természetesen a különböző udvarlási praktikákat. Ez hozza magával, hogy meglehetősen egységes képet kapunk a kifejezéseket illetően, s ez nem a kevés variánst, mint inkább az egyes esetek mindenki általi használatát jelenti.

1. **tetszik a fiú:** *jó fej, jó csávó, menő nekem, csípem a búróját, kamálom a fejét, macsálom a hapekot*

tetszik a lány: *jó bringa, csípem a búróját, bírom a nőt, bejön a nőci, jó bula*

randevú: *randi* – ez a szó is csak néhány esetben fordult elő, (mindössze három tanulónál) az esetek többségében nem kaptam választ

csók: *smaci, smár, nyelves puszi*

azonos neműt kedvelő: *buzi, buzeráns, leszbikus, buzbék, buzernyák, meleg*

ha valakit elhagysz: *dobom, ejtem, úsztatom, lesáncolom, elgurítom, helyre zavarom, kaput neki*

Témakör: C) Család, barátok.

A gyerekek ritkán beszélnek szeretettel a családjukról, s sokszor úgy tűnik a barátság is inkább „haveri alapokon” nyugszik, azaz feltételekhez kötött.

1. szülők: *ősök, öregék*

apa: *fater, tata*

anya: *múter, mucsi, anyci*

testvér (fiú): *bratyesz, öcskös, öcsi, tesó*

testvér (lány): *tesó, hugi, női vonal*

2. barát/nő: *haver, cimborá, gádzsó, bratyi, barcsi*

osztálytárs: *cellatárs, börtöntárs, padlakó, társbérlő*

Témakör: D) szórakozás, szenvedélyek.

Igen elterjedt a gyerekek körében a diszkó, szinte egyetlen szórakozásként jelölték meg egy más szempontú, irányú felmérés alkalmával. Ezért főleg erre és a hozzá kapcsolódó tevékenységekre kérdeztem rá.

1. diszkó: *dizsi*

tánc: *denszelés, pörgés, táncizás, mocolás, rázás, dzsesszelés*

dohányzás: *bagózás, dekkelés, cigizés, füstölés, szityózás*

ivás (alkohol): *piálás, vedelés, trinkelés, kómázás*

2. séta, kirándulás: *rándulás, csoszogás, lezörrenés*

Témakör: E) Háztartás, hétköznapi cselekvések.

A tanulók többsége rendszeres házimunkát végez, általános, hogy a bevásárlástól kezdve a takarításig minden tevékenységben komolyan részt kell venniük. Ebbe a témakörbe soroltam a mindennapi cselekedeteket is.

1. **ház:** *kérő, kégli, ól, putri*

házimunka: *csicskázás*

bevásárlás: *tankolás, szerzőkörút, beszerzés*

szatyor, bevásárló táska: *tatyó, tasi, szaty, füles, tasó*

2. **eszik:** *kajál, zabál, kajol, fal, zurbolja az ételt, tömi magát, falatozik*

alszik: *fellötte a pizsit, szunyál, szundizik, párnába zúg, behorpaszt az ágyba, horpasztani megy, lefőzte a kávéét (?)*

beszél: *dumál, szövegel, dumcsizik, pampog, pofázik, jártatja a száját*

megy valahová: *elhúz, dzsavel*

olvas: *betűt rág, bújja a könyvet* – a legtöbb esetben azonban nem adtak meg a tanulók semmilyen kifejezést.

Témakör: F) Foglalkozások.

A foglalkozások kiválasztásánál tekintettel kellett lennem arra, hogy sok tevékenységi kör ismeretlen számukra, így például téves ismereteik vannak a könyvelő munkáját illetően, de említhetem a programozó matematikust, akiről azt képzelik sokan, hogy a csillagász és a matematikus furcsa keveréke. Így az első kérdéssor tanulmányozása után szűkítenem kellett, kihagytam a meteorológust, a programozót számítógép-kezelőre változtattam stb.

1. **kőműves:** *malteros, Téglá Béla, malac*

villanyszerelő: *drótozó, áramcsávó, amperegér, póznamajom*

vízvezeték-szerelő: *csógörény*

varrónő: *rongyhegesztő*

autószerelő: *olajbúvár*

Az utóbbi három foglalkozásnál csak néhányan adtak meg valamilyen általuk használt változatot, leginkább üresen maradt a válaszadás helye.

2. **titkárnő:** *aktakukac, irodakukac, irodacsaj*

könyvtáros: *könyvbuzi, könyvkukac, szürke egér*

orvos: *doki*

tanár: *smasszer, nyaggató, vezérbika, agytekerő, agyfárasztó, beszélőgép,*

számítógép-kezelő: leginkább tanácstalanul nézték a kérdést, egyetlen esetben találtam egy választ: *nyomogáló*

3. **rendőr:** *zsernyák, fatökű, zsaru, pénznyelő, fakabát*

katona: *baka, vitéz, huszár, kopasz*

A felmérésnek tehát itt nem lett vége. Az olvasottak alapján felmerült bennem néhány kérdés, különösen az A) témakört illetően. Ezért egy következő alkalommal arra kértem a tanulókat, töltsenek ki még egy kérdőívet, amelynek megoldásakor ők is szembesültek saját véleményükkel, viselkedési formáikkal. Íme néhány kérdés, a kapott válaszok és értékelésük.

Kérdések az A) témakörhöz.

A szóhasználat a belső és külső tulajdonságoknál, a magatartásformáknál volt a legváltozatosabb. Ezért ezt a témakört boncolgattam én is, erre vonatkoztak kérdéseim. Az egyre terjedő, trágár kifejezések okait nem tárgya kutatni a dolgozatnak. Annyi azonban bizonyos, hogy a nyelvi durvaságok használatának hátterében sokszor nem is tudatos, akaratlagos döntések állnak, inkább a közösség hatása, befolyásolása érhető tetten.

1. Sok szleng él a buta szó variációjára. Erre vonatkozott az a kérésem, hogy állítsanak fel egy sorrendet, melyik kifejezést érzik a legkevésbé bántónak, s melyiket leginkább sértőnek. Itt is nagyon változatos képet tükröztek a vélemények, a két szélsőséges esetet emelem most ki, mivel különösen ez a mérvadó. A 18 beadott sorrend értékelésénél a következő eredmény született:

bolond: 16 esetben legkevésbé bántó

gyagya: 10 esetben legkevésbé bántó

gyogyós: 8 esetben leginkább sértő, de minden tanuló a rangsor vége felé helyezte el, azaz a sértő kifejezések közé.

2. A nagyzó szó is nagyon sok variációt kapott. Ezzel kapcsolatosan is hasonló volt a kérésem: állítsanak fel egy sorrendet, melyik szó illetve kifejezés számukra az, amelyiket egy kissé beképzelt emberre használnak, s melyik az, amelyiket a számukra nem elviselhető nagyzó magatartás jelölésére mondanának. Az eredmények:

teszi magát: 12 esetben enyhe kifejezésként használnák

hólyag: 9 esetben enyhe kifejezés

emberkedő: 8 esetben enyhe kifejezés

köcsög: 10 esetben a túlzottan nagyzó emberre mondanák

seggfej: mindenki ezt jelölte meg számára legerősebb kifejezésként.

3. A másik piszkálása folyamatos jelenség a tanórákon és a tanórán kívül is. Ez összefüggésben áll azzal, hogy sok a hyperaktív tanuló, s viselkedésük sokszor átragad többi társaikra is. Ezzel összefüggésben azt kérdeztem, hogy az általuk közölt szóhasználatból válasszák ki azokat a szavakat, amit csak egy pillanatnyi piszkálásnál mondanak és azokat, amelyeket akkor használnak, ha valamelyik társuk folyamatosan piszkálja őket. A kapott adatok:

macerál: 15 tanulónál csak pillanatnyi cselekedetet jelöl

buzerál: 11 tanuló csak pillanatnyi cselekedetre használja

emberkedik: 16 tanuló a folyamatos zaklatásokkor használja

kötösködik: 12 tanuló használja, ha folyamatosan piszkálja a társa

szívózik: 11 tanuló használja, ha folyamatosan piszkálja a társa.

4. A külső tulajdonságok közül a koszos szóra kapott válaszokra vonatkozóan azt kérdeztem, melyik szerintük a „kevésbé koszos” és melyik a „leginkább koszos” kifejezés. A válaszok alapján:

pohos: 14 esetben enyhe kifejezés

dzsuvás: 10 esetben enyhe kifejezés

leprás: 16 esetben a legerősebb kifejezés

5. A köszönés formái volt a következő terület. Itt több kérdésre is válaszoltak:

Milyen gyakran használod az általam megjelölt köszönésformát? (A kérdések természetesen egyénre szabottak voltak ebben az esetben, hiszen sokféle választ kaptam).

Csócsumicsá!: 14 tanuló adta meg ezt a köszönésformát, ebből 9-en naponta használják, 5-en csak ritkán vagy, ha nekik is így köszönnek.

Csőves!: 12 tanuló közül mindenki azt válaszolta, hogy naponta használja.

Egy másik kérdésben arra voltam kíváncsi, kinek köszönnek az általuk közölt formával (barát, családtag, osztály-, iskolatárs):

Szevaszám!: 12 tanuló közül barátnak 12, családtagnak 5, osztály-, iskolatársnak 3 gyermek köszön így.

Szitty!: 10 tanuló adta meg ezt a köszönési formát, közülük barátnak 10 tanuló, családtagnak 3 tanuló, osztály-, iskolatársnak 1 tanuló köszön így.

Még egy kérdésem volt ezzel kapcsolatban: Köszönnél-e az általam megadott formában egy olyan fiatalnak, akivel most találkozol először? A válasz nagyon egységes képet mutat, két tanuló kivételével az általuk használt köszönésformával már rögtön az első találkozáskor üdvözölnének egy ismeretlen fiatal.

3. Összegzés

A kapott eredmények véleményem szerint meglehetősen egységes képet mutatnak. Annak ellenére is, hogy az életkori különbségek miatt esetleg mást váránk. Ennek oka ebben az esetben a viszonylag zártabb közösség, amely az alacsonyabb osztálylétszámából, az átlagostól eltérő, nagyobb számú közösségi programokból következik.

A vizsgálat számos témakört nem említett, valamint az egyes témakörök további kérdéseket vetnek fel. Mivel itt csak az adatok feltérképezése volt a feladat, nem tértem ki az okok kutatására, ami nem is csak a nyelvészet, illetve a szociolingvisztika feladata. Ennek ellenére látható, hogy főleg a számunkra pozitív képzeteket idéző szavak, kifejezések (*segítőkész, tiszta, szülők* stb.) esetén kevesebb szleng kifejezést adtak, miután magát, az általam alapszónak jelölt kifejezést is ugyancsak ritkán használják. Ez a következő tennivalóhoz is felkiáltójelek sokaságát rendeli: szókincsük bővítésének

folyamatosnak kell lenni, egyben fokozatosan bővülőnek, de korszerűnek is, és mindig tevékenységhez, benyomásokhoz kapcsoltnak.

Az általam végzett felmérést mind a tanulók, mind személyem nagyon élvezték, további folytatását tervezem, s igyekszem hasznos következményeket levonni, és ezeket az oktatói munkában és a nyelvészeti nevelés területén hasznosítani.

Felhasznált irodalom

◇ Kiss Jenő: Társadalom és nyelvhasználat. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002.